

Professor Tadeusz Namowicz (1938-2003)

Upalny czerwcowy dzień zgromadził na cmentarzu warszawskim liczne grono germanistów polskich; obecni byli pracownicy naukowi instytutów germanistycznych z Wrocławia, Poznania, Łodzi, Lublina, Torunia, Krakowa, Gdańska, oczywiście Warszawy, a także być może z innych ośrodków – atmosfera refleksyjnego skupienia i smutku wykluczająca rozglądanie się na boki.

Zegnaliśmy 18 czerwca 2003 Pana Profesora Tadeusza Namowicza, który był cenionym badaczem literatury niemieckiej, przede wszystkim wieku osiemnastego. Tego dnia jednak przybyliśmy tak licznie nie tylko ze względu na osiągnięcia naukowe Profesora Namowicza, ale aby okazać nasz szacunek prawemu, życziwemu i pomocnemu w przedsięwzięciach naukowych, i ponad wszystko dobremu człowiekowi. Brakować nam będzie bezpośredniego kontaktu naukowego i osobistego, pozostała nam, a także przyszłym pokoleniom germanistów nie tylko polskich, możliwość recepcji myśli naukowej i wyników badań Profesora zamieszczonych w Jego licznych pracach.

Pierwsze prace naukowe Profesora ukazały się w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku, wkrótce po ukończeniu przez Niego studiów germanistycznych w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i podjęciu pracy w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Dotyczyły pierwszego ważnego zakresu badań Profesora: pietyzmu i twórczości Herdera. Zwieńczeniem tych badań była praca doktorska *Pietismus im Werk des jungen Herder*, którą obronił w Uniwersytecie Warszawskim w roku 1970. W kręgu literatury niemieckiego Oświecenia pozostał Profesor także potem, był to najważniejszy i najbardziej znaczący zakres badań w całym Jego życiu naukowym, także rozprawa habilitacyjna z roku 1978 *Die aufklärerische Utopie. Rezeption der Griechenauffassung J. J. Winckelmanns um 1800 in Deutschland und*

Polen była poświęcona tym zagadnieniom. W licznych artykułach Profesor Namowicz analizował twórczość autorów oświeceniowych, obok już wymienionych – Winckelmanna i Herdera są to również G. E. Lessing, M. Mendelssohn, F. G. Klopstock, S. Gessner, Ch. M. Wieland, J. E. Schlegel i inni – jak wynika z tego zestawienia nazwisk badacz zajmował się zarówno uznanyimi i do dziś recypowanymi twórcami, jak też wydobytym z cienia, czasem już mocno zapomnianych, autorów. Profesor Namowicz badał też w kontekście filozoficznym, religijnym, jak i szeroko rozumianym kulturoznawczym poszczególne zjawiska i gatunki literackie tego okresu, w wielu artykułach omawia idyllę, utopię, bajkę, dramaty mieszczkański i jakobiński osiemnastego wieku.

Także twórczość J. W. Goethego oraz autorów romantyzmu niemieckiego znajdowała się w kręgu zainteresowań Profesora Namowicza. Lata osiemnastolatę przynioszą dwie obszernie edycje dzieł Goethego, są to opatrzone przypisaniami, słowem wstępnym i komentarzem *Wybór pism estetycznych* (1981) i *Dramaty wybrane* (1984, wydanie dwutomowe), edycje przygotowane na potrzeby czytelnika polskiego, wynikające z poczucia potrzeby popularyzowania najbardziej wartościowych i ciągle aktualnych dzieł klasyki weimarskiej wśród polskich ludzi kultury, polonistów, filozofów. Jednocześnie po niemiecku ukazują się w tym czasie w czasopiśmie naukowych prace poświęcone szczegółowym aspektom twórczości Goethego – od problematyki *Faustia* po instrumentalizację obrazu Goethego w Trzeciej Rzeszy.

W 2000 roku w serii *Biblioteka Narodowa* ukazują się w starannej edycji Pana Profesora *Pisma teoretyczne niemieckich romantyków*, które wprowadziły do polskiej świadomości intelektualnej niemieckie teksty teoretyczno-literackie odnoszące się do różnych zagadnień romantyzmu niemieckiego, tak przecież różnego od romantyzmu polskiego i tak mało obecnego dotychczas w tłumaczeniach na język polski.

Profesor zajmował się w swoich dociekaniach naukowych nie tylko przeszłością literatury i kultury niemieckiej i jej ewentualnymi odniesieniami do problemów współczesnych, lecz także literaturą

najnowszą, szczególnie w latach siedemdziesiątych powstaje cała sekwencja prac dotyczących literatury NRD tego okresu, zarówno poezji jak i prozy. Zwieńczeniem tych zainteresowań jest próba syntezy motywu polskiego w literaturze NRD z roku 1982 i 1983, ale jeszcze w 1997 powstaje, z dystansu czasowego do nieistniejącej już NRD, praca na temat tej literatury.

Ważnym tematem wielu artykułów naukowych w latach dziewięćdziesiątych staje się literatura pogranicza kulturowego, a zwłaszcza literatura dawnych Prus Wschodnich, zarówno w ujęciu całościowym jak i poprzez analizę twórczości poszczególnych autorów: A. Miegel, R. Skowronka, E. Wicherta. Profesor jest w tym okresie wydawcą trzech tomów pokonferencyjnych *Literatur im Kulturgrenzraum* (1992, 1994, 1997). Również w zakresie tematów pruskich znalazło się miejsce na spojrzenie na ulubiony wiek osiemnasty, powstają dwie prace na temat Königsberga tego okresu, np. w 1998 roku *Ein literarisches Zentrum an der Peripherie – Königsberg in der Mitte des 18. Jahrhunderts* (Frankfurt am Main). Twórczość J. G. Herdera, autora wywodzącego się przecież z tych terenów, pozostała obiektem badań Profesora przez całe Jego życie naukowe, w 2002 roku ukazał się *Dziennik mojej podróży z roku 1769* Johanna Gottfrieda Herdera, opracowany i opatrzonej postawieniem przez Profesora Namowicza. Także wiążąca się z tym terenem problematyka wypędzenia i utraty stron rodzinnych pojawia się w publikacjach Profesora Namowicza.

Klamrą spinającą różne tematy, autorów i okresy literackie jest w pracach Profesora komparatystyczne podejście do omawianych zagadnień w kontekście literatury, przede wszystkim polskiej, ale także francuskiej, angielskiej, czy nawet rosyjskiej. Wzajemne oddziaływanie kultur, recepcja twórczości autorów niemieckich w Polsce (J. G. Herdera, J. J. Winckelmanna, F. Schillera, J. W. Goethego, F. G. Klopstocka, S. Gessnera, Th. Körnera), podobieństwa i różnice w zakresie różnych gatunków literackich, przede wszystkim oświeceniowych bajek, idylli, powieści utopijnych, literatury dydaktycznej, dramatu mieszczkańskiego, a także całościowe porównania między polską kulturą szlachecką związaną z

katolicyzmem, a protestancką kulturą niemieckiego mieszczaństwa przewijają się jako tematy prac Profesora w całej Jego biografii naukowej – wystarczy pójebne spojrzenie na tytuły Jego czterech monografi, 21 tomów, których był wydawcą i 131 artykułów naukowych – prawie połowa z nich już w tytule zapowiada komparatystyczne ujęcie tematu. Jakże istotne są to badania w momencie, kiedy kultura europejska szuka wspólnoty korzeni, tematów i postaw, a jednocześnie musi i powinna rozumieć i akceptować różnice mentalne i kulturowe. Próby rekonstrukcji osiemnastowiecznych struktur mentalnych, podejmowane konsekwentnie przez Profesora Namowicza w całej Jego pracy badawczej, są ważnym pomostem wiodącym do współczesności i umożliwiający tej współczesności rozumienie.

Życiorys uczonego – humanisty implikuje konieczność czytania dziesiątek tysięcy stron, co wymaga lat pracy i właściwie narzuca rozwój naukowy, który owocuje w latach dojrzałych mistrzowską umiejętnością syntezy, umiejętnością wielopłaszczyznowego podejścia do analizowanego tematu, dojrzałością oceny i tym największym zadaniem wybitnego uczonego – suwerenym i wybiegającym w przyszłość darem stawiania pytań i wyznaczania nowych kierunków badań. Ostatnie lata pracy Profesora Namowicza przyniosły polskiej i niemieckiej germanistyce wiele takich ważnych prac, prac stanowiących zarówno syntetyczne podsumowanie dotychczasowych badań, jak i takich, w których wkładał na nowe obszary eksploracji naukowych. Prace te ukazują nam wielkiego erudyte, znawcę literatur europejskich, systemów filozoficznych, prądów religijnych, procesów historycznych i społecznych przemian, uczonego poruszającego się ze swawolą i swadą w skomplikowanej materii zmian mentalnych i politycznych w różnych epokach. Cieszymy się, że te prace powstały, ale jednocześnie powoli zaczynamy zdawać sobie sprawę, ile mogłoby jeszcze takich prac powstać w dojrzałych latach naukowej pracy uczonego – humanisty.

Takimi ważnymi pracami ostatnich lat jest edycja tomu *Państwo a społeczeństwo. Wzicie wspólnot niemieckich od oświecenia do okresu restauracji* (Poznań 2001), tom zawierający teksty niemieckich

autorów dotyczące spraw państwa, narodu, kształtowania się świadomości niemieckiej na przestrzeni ostatnich trzystu lat jest szczególnie ważny dla zrozumienia naszego zachodniego sąsiada. Także dwa artykuły *Oświecenie i Romantyzm* w tomie *Polacy i Niemcy. Historia – Kultura – Polityka* (2003) stanowią mistrzowską syntezę podobieństw i różnic między polską i niemiecką epoką literacką, a jednocześnie także sposobów wartościowania, stosunku do rzeczywistości i mentalności. Również wydanie w *Bibliotheca Narodowej* wspomnianego już wyżej tomu *Pisma teoretyczne niemieckich romantyków* oraz edycja *Dziennika podróży* Herdera przypadają na ostatni okres pracy Pana Profesora. Te ostatnie teksty wyraźnie dokumentują ważną część pracy naukowej Profesora – konsekwentne przybliżanie problemów niemieckiej kultury i literatury polskiemu odbiorcy. Może słowa, których chcę użyć teraz, są już prawie konwencjonalne i powoli tracą swoje właściwe znaczenie, ale w moim przekonaniu oddają sens działania Pana Profesora: pracować i w swej ciągłości skutecznie zwalczanie uprzedzeń i stereotypów między Niemcami i Polakami jako wyraz zrozumienia poczucia misji polskiego humanisty pośredniczącego między dwoma kulturami.

Profesor Namowicz był bardzo aktywnym organizatorem i uczestnikiem życia naukowego, był współtwórcą i sekretarzem Stowarzyszenia Germanistów Polskich, wiceprezводомniczącym Międzynarodowego Stowarzyszenia Germanistów, organizatorem wielu konferencji naukowych, promotorem w przewodach doktorskich, recenzentem prac doktorskich i rozpraw habilitacyjnych, należał do wielu towarzystw naukowych, m.in. *International Herder-Society*, *Gesellschaft für interkulturelle Germanistik*, towarzystwa Goethego, Winckelmanna. Przez wiele lat był zastępcą dyrektora Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, członkiem Senatu UW, pełnił także funkcję dziekana i prodziekana Wydziału Neofilologii UW. Od 1988 Pan Profesor pracował w Instytucie Lingwistyki Stosowanej UW, gdzie był wicedyrektorem i kierownikiem Zakładu Kulturoznawstwa Stosowanego, a w roku 2002 przeniosł się do Katedry Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej.

Chciałabym wspomnieć także o związkach Pana Profesora z Instytutem Germanistyki UMCS w Lublinie. Pan Profesor był współorganizatorem cyklu konferencji *Literatur im Kulturreizraum*, które odbyły się w Lublinie w latach 1991, 1993 i 1995, a także współwydawcą trzech tomów pokonferencyjnych, wspierał nas wtedy koncepcyjnie, pomagał ustalić odpowiednio reprezentatywne spektrum tematów, pozyskać znaczących prelegentów, zapewniał swoją wiedzą i autorytetem wysoki merytoryczny poziom tych konferencji. Także potem uczestniczył w organizowanych w Lublinie konferencjach: w 1998 w symposium *Schweigen und Sprechen in der Literatur und sprachlicher Kommunikation* oraz po raz ostatni w 2000 w konferencji *Tabu und Tabubruch. Literarische und sprachliche Strategien im 20. Jahrhundert*.

Na trzecim spotkaniu z tego berlińsko-lubelskiego cyklu *Liegen und ihre Widersacher. Literarische und sprachliche Formen des doppelbödigen Sims* we wrześniu 2003 bardzo nam już brakowało Profesora Namowicza – prelegenta, dyskutanta, przewodniczącego obrad, ale także partnera do dyskusji, spacerów, wieczornych rozmów. Polaków przy winie, brak nam było nie tylko Wielkiego Profesora, ale także mądrego, ciepłego, zycziwego Człowieka. Takiego człowieka, jakim pozostanie na zawsze w mojej pamięci, pamięci tego pierwszej doktorantki, jaki pozostanie w pamięci nas wszystkich, którzy mieliśmy szczęście spotkać Go na naszej drodze życiowej i naukowej. Uczony pozostawia zawsze ślady w pamięci pokoleniowej poprzez wyniki swoich badań i prac naukowych – to pozwolił nam korzystać z tych prac w dalszym rozwoju germanistyki polskiej, ale obecności Profesora będzie nam zawsze brakować.*

Isabella Golec

* Dziękuję za udostępnienie mi danych pomocnych przy pisaniu tego artykułu prof. dr hab. Joannie Jabłkowskiej, prof. dr hab. Franciszkowi Graczy i prof. dr hab. Janowi Koźbiałowi.

LUBELSKIE MATERIAŁ Y NEOFILOLOGICZNE NR 27, 2003

Argemiro Procópio

Professor Titular em Relações Internacionais
da Universidade de Brasília

A unipolaridade e o desequilíbrio do terror

Introdução

A primeira coisa a ser compeendida quando se estuda as causas do terrorismo é a impossibilidade da segurança sem solidariedade global. O terrorismo das perseguições, das injustiças e das intolerâncias jamais constituiu problema menor para a sociedade humana mas até recentemente, a luta contra o terrorismo internacional pontuava-se na busca de altas tecnologias, criação de complexos contra ataques de mísseis, armas nucleares, agentes químicos, biológicos etc.

As estratégias dos Estados nacionais na cruzada contra o terror, principalmente nos países centrais, desde a queda do muro de Berlim, transformaram-se em apáticas e desacreditadas indústrias antiterror. Envolvidos por interesses financeiros da indústria da informação e da espionagem, os serviços de inteligência confiaram demais na alta sofisticação tecnológica. Acomodaram-se à aparente vitória dos computadores contra o terror esquecidos que coisas outras existem por detrás dos bombois da cobiça pelo poder.

Todo o aparato defensivo de altíssima tecnologia nos Estados Unidos da América acabou burilado por métodos simples atrelados às complexas reações humanas engendradas por redes de convicções que nem a toda poderosa máquina cultural do país, considerado locomotiva da globalização mundial conseguiu deter.